

Una docena de fotografias —alguna de ellas realmente magnífica— acompanya al lector en este libro. Tras la lectura, surge la reflexión, regalo máximo de un libro: lejos de Barcelona, fuera de los ambientes culturales catalanes, el lector aprende o recuerda infinidad de detalles y, ante todo, comprende cómo se estableció el diálogo intelectual entre Martí de Riquer y el mundo que le rodeaba, y cómo supo mostrar a todos «els valors clàssics de les lletres».

Carlos ALVAR
Universit  de Genève

MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex / PIQUER VIDAL, Adolf / SÁNCHEZ MIRET, Fernando (ed.) (2014): *Actes del Setzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Salamanca, 2012. Volum I. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Universitat de Salamanca; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i estudis de Cultura Catalana, 192), 331 p.

El volum I de les *Actes del Setzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*  s el corresponent a la secció 4, dedicada a la Llengua i literatura catalanes a l'ensenyament. Al discurs de la sessió inaugural, K lman Faluba pos  èmfasi en aquest tema i, especialment, en els docents actius al batxillerat. Cal dir que, si no ens errem, era la primera vegada que un Colloqui de l'AILLC es dedicava a aquest tema. La resposta fou nombrosa tant per part d'ensenyants de l'ensenyament secundari com del món universitari. El fet ens mostra la importància que la universitat ha prestat a l'educació en els darrers anys i, d'una manera cada vegada més forta, des de l' rea de coneixement de Filologia Catalana. D'altra banda, la incidència en el Batxillerat reflecteix els lligams que, des de sempre, hi ha hagut entre la darrera etapa de l'ensenyament postobligatori i la universitat i no només des de l'organització de les PAU, sinó també des de la preocupació per la minva en nombre d'hores dedicades a la llengua i literatura catalanes al Batxillerat (vegeu Jaume Aulet i Pere Martí, *Dictamen sobre la situació de la Literatura catalana a l'Ensenyament Secundari*, 2007, el manifest «Per a una presència digna de la literatura a l'ensenyament», producte de la I Jornada LITCAT d'Intergrups de Recerca que va tenir lloc a l'Institut d'Estudis Catalans l'11 de maig de 2012 o més recentment «SOS. Literatura a l'ensenyament», publicat a la revista digital *Núvol* el 18 de maig de 2016).

A partir de les ponències i comunicacions aplegades al volum podem fer una radiografia dels interessos educatius dels investigadors en llengua i literatura catalanes. El llibre comença amb dues ponències, una sobre literatura i l'altra sobre llengua, que ens orienten ja sobre dos dels eixos que predominaran entre les diferents contribucions. Mentre la de Carme Alcoverro se situa en l'àmbit de l'ensenyament de la literatura catalana al Batxillerat i a l'ESO, la de Vicent Salvador se centra en l'anàlisi de text des d'un punt de vista universitari per extreure'n unes conseq ncies didàctiques. Aquesta doble mirada (des de la pràctica i des de la teoria) s'alterna al llarg del volum i compon una bona panor mica sobre els interessos educatius d'un i altre camp.

Com que les contribucions són molt diverses, distribuïrem el nostre comentari en les dues grans àrees i, dins de cadascuna, intentarem agrupar i contrastar els diferents temes. Si comencem per la **literatura**, caldria dir que la ponència inicial de Carme Alcoverro és una bona síntesi de la creació d'«escenaris motivadors» (p. 16) que ha presidit tota la seva carrera en l'ensenyament secundari. El rep s als principis que ha tingut en compte i a les activitats concretes que ha desenvolupat al llarg dels anys és una magnífica gui  sobre el que un professor de secundària pot fer a l'aula per incentivar la lectura literària i per convertir la literatura en un element viu i emocionant per a l'alumne. Els escenaris productors d'empatia que han contribuït a reconduir aquesta emotivitat es basen a relacionar la literatura amb la vida, amb la cultura del país, ciutat, poble o barri, i amb altres disciplines artístiques, tant dintre com fora del centre.

Les comunicacions dins de l'àmbit de la literatura (o de la cultura en algun cas) sumen un nombre de deu i en general podrien agrupar-se al voltant de tres temes: l'etnopoètica, les tecnologies digitals i

les pràctiques didàctiques. Una mica a part queda la contribució de Pau Bori i Daniel Cassany (p. 109-120), els quals presenten una primera aproximació a l'anàlisi de la representació de la cultura catalana en els llibres de text com a llengua estrangera. Amb una metodologia rigorosa ens ofereixen uns primers resultats. L'enfocament comunicatiu i pragmàtic que ha imperat en l'ensenyament de català com a llengua estrangera ha donat com a resultat que en alguna línia editorial hi hagi més presència de la gastronomia que d'altres formes de cultura. D'altra banda, cal dir que la literatura hi és present, però, amb un enfocament que no incita gaire a la lectura, ja que els textos s'usen per treballar fonètica, vocabulari i gramàtica i no per introduir-se en el contingut o en el context. Davant d'aquest fet, és una sort que la majoria de lectors de català a l'estranger compensin aquesta mancança amb múltiples activitats culturals que poden conduir l'estudiant cap a un aprofundiment més motivador envers l'aprenentatge de la nostra llengua.

Pel que fa als tres temes que hem destacat abans, el de l'**etnopoètica** representa el trasllat a l'ensenyament de la recerca desenvolupada pel grup dirigit per Carme Oriol a la Universitat Rovira i Virgili. Gràcies a la base de dades *Rondcat* Joan Borja (p. 121-130) vol incidir en les possibilitats didàctiques de les rondalles en el sistema educatiu contemporani. Després d'una introducció sobre la importància de la literatura popular, passa a enumerar tot allò que les rondalles possibiliten en l'ensenyament obligatori (p. 122-123) per acabar centrant-se en la recopilació de rondalles com a estratègia educativa. La seva experiència amb l'eina *Rondcat*, que ha experimentat en una assignatura universitària, li permet recomanar el traspàs d'aquesta base de dades a l'educació primària o secundària per l'entusiasme que genera ser «caçador de rondalles».

La confirmació que això pot ser així la trobem en una altra aportació. Mònica Sales fa una proposta aplicada a l'educació infantil (p. 267-275) a partir del treball col·laboratiu i per projectes, tot tenint en compte les diferents competències previstes en l'àrea de comunicació i llenguatges. La rondalla es reivindica aquí com un gènere molt proper a l'infant i com un recurs que ajuda a madurar psicològicament els nens. *Rondcat* és, un cop més, proposat com una eina potent per descobrir rondalles de tot el domini lingüístic adequades a les necessitats de qualsevol grup.

Un segon eix important, el constitueixen les experiències que parteixen de les **tecnologies digitals**. En primer lloc, Oreto Doménech se centra en la literatura en l'era digital (p. 163-180) per fixar l'atenció en obres creades en el mateix mitjà digital. Tot i que aquest tipus de literatura és, en gran part, en anglès, les obres en català han fet acte de presència en la xarxa des de ja fa alguns anys. Per això, la investigadora, després d'exposar breument les principals fites i noms, focalitza l'atenció en dos llibres d'Antoni Ferrer, *Retorn a la Comallega* i *The Fugue* book*, els quals són analitzats des de la teoria del text i la intertextualitat. Aquestes creacions, per les seves característiques i les reflexions que desencadenen, són mostrades com un material idoni per ser aplicat a l'aula. El fet que el paper del lector sigui molt més actiu i central en la construcció del text demana més atenció pedagògica cap a aquest tipus de literatura. De moment, però, l'article es mou més en el terreny analític que no pas en el didàctic.

No és així, en canvi, en el cas dels articles d'Anna Esteve i M. Àngels Francés, les quals se centren en eines digitals aplicades a la classe de literatura. En el primer cas (p. 181-191), el blog digital apareix com la doble cara del mirall a partir d'una experiència desenvolupada en l'assignatura de *Literatura catalana actual* a la Universitat d'Alacant. Des de la perspectiva que l'alumne ha d'esdevenir el protagonista del seu procés d'aprenentatge, s'aprofita del boom dels blogs literaris per desenvolupar una nova metodologia en què es posin en joc les directrius que dicta l'Espai Europeu d'Educació Superior. La finalitat del blog és, doncs, la de proporcionar un suport on trobar informació bàsica i complementària de naturalesa multimodal, a fi que l'alumnat s'engresqui amb la diversitat de propostes culturals que s'hi veuen reflectides, però alhora la de convertir l'estudiant en protagonista a partir dels seus comentaris, reflexions i participacions en els fòrums.

M. Àngels Francés presenta un article sobre l'ensenyament de la literatura catalana en l'era de Google (p. 203-212). Es proposa també traslladar el fet literari des de l'aula a l'entorn de l'alumne. Les consideracions prèvies sobre la hipercultura universal i sobre si encara és vàlid el concepte de cultura

associat al d'una nació, en la forja de la qual llengua i literatura són valors imprescindibles, són motiu d'una sèrie de reflexions molt adequades des de la perspectiva educativa. La resposta és inequívocament positiva. Per aquest motiu, comenta els perills de la sobreinformació i la importància de l'orientació per part del professorat. Finalment, fa un repàs de les eines Google i dels seus possibles usos. Cal dir que, més que l'enumeració d'aquestes possibilitats didàctiques, el que és realment interessant de l'article és la reflexió plantejada.

Finalment, i dins del tercer eix anunciat prèviament, ens endinsarem en les **pràctiques educatives** aplicades a Secundària. En primer lloc, Sergi Serra ens proposa una seqüència didàctica sobre el tractament dels desigs eròtics en la literatura catalana (p. 277-294), en la qual es parteix d'una diversitat genèrica i d'autors, en gran part medievals, tot i que també en podem trobar algun de contemporani. Els objectius són bàsicament de coneixements, encara que també n'hi ha de creatius i actitudinals. En general és una proposta interessant, però hi trobem a faltar més fonamentació teòrica tant en l'aspecte metodològic com en el de la teoria literària.

Diferents són, en canvi, els casos dels articles de Josep Lluís Roig (p. 257-265) i el de Glòria Gómez i Marisa Tomás (p. 317-327). El primer es planteja com haurien de ser les lectures obligatòries, quins criteris caldria plantejar-se i quines formes d'avaluació serien les més adequades per comprovar si realment l'alumne ha llegit el text. Davant d'aquests reptes se'ns presenta una proposta força original, en què «cabia la possibilitat de proposar als alumnes de ser no només receptors sinó també participar en el procés de producció d'un text, de manera que, en el camí, aquests tingueren tant una visió del fet creatiu com una reflexió teòrica i pràctica sobre l'anàlisi textual» (p. 259). A partir d'aquí l'article ens explica els passos successius que es proposaren als estudiants a fi que construïssin de manera col·laborativa una narració breu. No cal dir que aquest tipus plantegen una relació autèntica entre l'ensenyament de llengua i el de literatura i que la implicació dels estudiants en garanteix l'entusiasme i la motivació per l'aprenentatge.

Abans d'entrar en l'article que clou aquest volum d'actes, caldria parlar també de l'aportació de Pasqual Tirach (p. 295-304) sobre l'estudi comparatiu de dues poesies rosselloneses. La intenció és aportar elements per a un comentari contrastiu entre «dos textos habitualment comentats als exàmens de batxillerat, no sempre connectats i escassament valorats en llur dimensió social». L'anàlisi està molt ben feta i compleix a bastament el seu propòsit però el plantejament té poca relació amb l'ensenyament.

Pel que fa a l'aportació de Gómez i Tomás, considerem que el lloc final que ocupa és molt adient ja que és un resum dels eixos que cal tenir en compte en un ensenyament de la literatura patrimonial. Encara que el títol continuï de manera molt local: «recurs fonamentador de la identitat etnolingüística al sud valencià», l'article fa consideracions prou generals per convertir-se en un exemple del que hauria de ser la didàctica de la literatura: 1) context sociolingüístic sobre el lloc on s'ha de desenvolupar la seqüència; 2) reflexions fonamentades sobre la relació entre literatura i identitat dins d'una literatura patrimonial; i 3) estratègies didàctiques adients per potenciar aquest tipus de literatura a partir de l'observació de les pràctiques que obtenen més bon resultat, dels models que usen a d'altres països i del desenvolupament de les competències bàsiques. Aquestes premisses són la base per a la concreció d'una proposta metodològica centrada en el treball per projectes, la lectura de textos llargs, la literatura juvenil i l'ús de les TIC, que constitueix una bona síntesi de la bibliografia apareguda sobre el tema en els darrers anys.

La part adreçada a l'ensenyament de la **llengua** conté tres articles més que la de literatura. La ponència inaugural de Vicent Salvador (p. 39-62) se centra en els textos periodístics i l'educació discursiva a l'ensenyament mitjà. Dins del marc 1) de l'ensenyament d'hàbits lectors deixats de banda per la irrupció de les xarxes socials, 2) de la minva de concentració lectora i 3) de l'empobriment lèxic generalitzat, se centra en l'anàlisi de les característiques dels textos periodístics i insisteix en les estratègies interpretatives que possibiliten una lectura crítica. Tot i que l'article és teòric i es mou en els paràmetres de l'anàlisi discursiva, posa èmfasi en les possibilitats didàctiques d'aquest gènere i conclou dient que el repte de l'educador és fer pensables mons alternatius (p. 62).

Aquesta línia més universitària de components teòrics, la recullen tres articles que focalitzen l'atenció sobre **temes de gramàtica**: el de Joan Costa (p.141-152), el d'Adolf Piquer (p. 231-241) i el

d'Enric Portalés (p. 243-254). El primer presenta una sèrie d'observacions sobre la incidència que algunes normatives poden tenir a l'hora de la seva implantació i els perquè del seu incompliment. El tema focalitzat és la proposta ortoèpica de pronúncia dels topònims de Paloma / Montserrat (2012). L'autor ressegueix els problemes que hi pot haver hagut des de les diferents disciplines implicades per acabar amb una proposta d'educació sociolingüística dels autòctons (aquells que consideren que és una falta de respecte no pronunciar el topònim tal com es fa a la zona).

El segon article se centra en les anàfores nominalitzades en la producció de textos científicotècnics i parteix d'una experiència universitària en una assignatura de llengua. El propòsit és esbrinar fins a quin punt l'alumnat és conscient del valor de la referència anafòrica i fins a quin punt la fa servir. A partir de l'anàlisi de l'ús, es descriuen les estratègies didàctiques que caldria dur a terme. Els exemples aportats i els corresponents comentaris aporten moltes reflexions sobre la terminologia, l'ús d'hiperònims i la precisió. No obstant això, l'interès del tema no és exclusiu dels universitaris especialitzats i s'haguessin agraït unes directrius sobre com enfocar didàcticament la construcció de la trama textual de textos científics al Batxillerat.

El tercer article presenta una reflexió sobre la confluència de concessió i adversativitat en la construcció del discurs argumentatiu. Es fa un bon repàs del que han dit els gramàtics sobre les oracions concessives per a continuació passar a l'anàlisi de textos d'estudiants de Màgisteri. Els resultats mostren poc ús de connectors concessius, la qual cosa fa pensar en la necessitat d'aprenentatge, mentre que els adversatius, en ser més freqüents en la parla habitual, s'adquireixen d'una manera més natural.

En general, aquests articles es mostren força allunyats del que és actualment l'ensenyament de la gramàtica i la normativa a Batxillerat. L'interès, però, dels plantejaments, formula molts interrogants: Com traspassar la recerca que es fa a la universitat a les aules de Secundària? Quines estratègies didàctiques serien les més adequades per ensinistrar els estudiants en aquestes qüestions i aconseguir un major domini discursiu? És fàcil argüir que l'alumnat de Batxillerat té altres problemes més importants per a resoldre (com l'ortografia), però cal aspirar a formar joves que usin un llenguatge més ric i precís i que construïxin textos tot reflexionant sobre els perquè de la tria que cada element discursiu comporta.

Una segona línia, força àmplia, entre els articles del volum dedicats a la llengua, és la centrada en la **Catalunya del Nord**. Sobta que dels tretze articles dedicats a l'educació lingüística, n'hi hagi quatre que girin sobre qüestions relacionades amb l'ensenyament del català a la Catalunya del Nord. El motiu no és altre que la revisió constitucional de 2008 per la qual la llengua francesa ja no era la llengua exclusiva de la República sinó que la compartia amb les llengües regionals. D'aquesta manera, l'ensenyament bilingüe s'ha estès de manera considerable en els darrers anys i, amb ell, el del català. L'estudi de Margalida Adrover (p. 63-71) parteix de la hipòtesi que quan més s'estudia el català menys es parla i que, per tant, es van deixant de banda els trets dialectals per anar cap a un català estàndard bàsicament escrit. A partir d'un treball de camp de 2011 entre estudiants de Secundària de 15 i 16 anys, es comprova la pèrdua dels trets dialectals i la importància de la norma i l'escriptura.

En contrast amb aquestes dades, l'article de Mary Sanchiz i Lluc Bonet (p. 97-107) destaca l'avenç que ha suposat a França compartir l'exclusivitat de la llengua nacional com a llengua vehicular de l'escola. A part d'aportar dades molt àmplies (com ara la importància del sector públic o els canvis històrics en la legislació), també subratlla el marc de renovació pedagògica que ha acompanyat aquest creixement de l'ensenyament del català i el que han representat les orientacions del Marc Europeu Comú de Referència en l'avenç de l'educació lingüística. Tenint en compte aquests paràmetres i els reptes didàctics que té l'ensenyament de català a la Catalunya del Nord, es proposa una seqüència didàctica per a alumnes de Seconde (Quart d'ESO) molt ben fonamentada.

El tercer article de Florència Caillis-Bonet presenta una òptica diferent, ja que se cenyeix en l'anàlisi dels gestos professionals per al desenvolupament de la competència bilingüe francès-català a l'educació infantil al Rosselló (p. 131-140). Es tracta d'una recerca etnogràfica que pretén comprovar els gestos utilitzats per la mestra per anar cap a una competència lingüística inclusiva. Tot i que el planteja-

ment és interessant, l'enfocament d'un sol cas i el tipus de recerca l'allunyen de l'interès general per l'ensenyament del català en aquesta zona.

Més interessant resulta l'anàlisi que Rita Peix (p. 223-230) realitza sobre la reflexió interlingüística en els textos oficials francesos. La introducció al tema està molt ben contextualitzada i ens augmenta el coneixement sobre les qüestions legals al voltant de les llengües a França. El focus en aquesta ocasió se centra en la comparació de llengües en els textos oficials. L'anàlisi es limita, doncs, a aquest aspecte i es conclou que caldria reflexionar molt més sobre el tema i que seria molt important incloure aquest aspecte en la formació inicial de mestres.

A prop de les temàtiques desenvolupades en el conjunt de textos centrats en la Catalunya del Nord, se situaria l'article de Guillem Alexandre Amengual sobre models lingüístics educatius als territoris de parla catalana i projecció efectiva dels drets lingüístics dels catalanoparlants (p. 73-83). El seu objectiu és analitzar l'estatus de cada llengua en la constitució espanyola i contrastar els models lingüístics educatius desenvolupats: conjunció lingüística o separació lingüística, per raó de la llengua que parlen. La situació diferent a cadascuna de les tres comunitats autònomes en què es parla català (llengua vehicular de l'ensenyament, separació de llengües i bilingüisme integral) i els resultats desastrosos d'aquest darrer model donen un toc d'atenció davant el caràcter retrògrad de les sentències del 2010 i del 2011, que volen alterar el model usat a Catalunya o acostar el de les Illes al del País Valencià. Els canvis de govern posteriors en aquests dos territoris obren la porta a l'esperança davant del panorama que aquí es presentava.

Un quart apartat es refereix a la **història de l'educació**. En aquest sentit se situen els articles de Francesc Bernat (p. 85-96) i d'Agnès Toda (p. 305-316). Tots dos ajuden a omplir uns forats importants en la història de l'ensenyament del català. En el primer cas es destaca la importància d'una gramàtica escolar inèdita del segle XIX (Salvador Vilanova i Pujals). Es tracta d'una gramàtica lexicològica adaptada de Pierre Larousse, però també de Bofarull i Blanch, amb elements nous fruit de la seva experiència docent. Bernat en destaca la importància per entendre millor tant el procés de recuperació de la llengua catalana a l'escola del segle XIX com la recepció al nostre país dels corrents de renovació de l'ensenyament. D'altra banda, l'article de Toda fa un relat minucios sobre l'ensenyament de la llengua catalana a Reus durant el franquisme. De manera minuciosa descriu els protagonistes i l'acció desenvolupada des de 1961 a Reus amb els cursos per correspondència. El recorregut que dibuixa tant d'aquest tipus de cursos com dels presencials és una tasca històrica necessària perquè les noves generacions coneguin com es van anar forjant els mestres de català a partir dels anys seixanta.

El darrer apartat del bloc de llengua l'ocuparien tres articles dedicats més específicament a l'**ensenyament de la llengua**. En dos casos en relació a l'ensenyament del català com a llengua estrangera: Elga Cremades (p. 153-162) explica la seva experiència en el lectorat de Rennes a partir de les pràctiques del Màster d'acolliment lingüístic realitzades allà. L'article serveix de resum de les activitats que es fan en un lectorat, la qual cosa té interès, tot i que l'article no vagi més enllà. En el segon cas, Immaculada Fàbregas i Elena Grínina (p. 193-201), després de situar històricament l'ensenyament del català a Rússia i destacar-ne la importància del primer manual, descriuen els principis d'un nou manual orientat a alumnat que no és de Filologia.

El darrer article d'Antònia Farré i M. del Carme Massip (p. 213-221) se centra en l'ensenyament de la llengua oral i escrita a l'ESO amb centres d'interès. A partir dels principis d'Anna Camps, Dewey, Vigotski, Ausubel i Gardner descriuen dues seqüències amb l'objectiu de fer avançar els aprenents en la construcció del saber. Jaume I i la Diada Nacional de Catalunya són els eixos al voltant dels quals es produeix l'aprenentatge, amb activitats progressives que aconduïxen cap a la confecció de textos orals i escrits. L'important és que pel camí s'aprenen moltes coses en una plena integració de llengua i cultura.

Per concloure, voldríem afirmar que aquest és un volum molt ric en què el lector trobarà una gran diversitat d'estudis al voltant de la llengua i literatura catalanes i l'ensenyament. Com hem vist, els estudis universitaris més teòrics alternen amb l'exposició d'experiències pràctiques en diferents nivells de l'ensenyament. Potser s'hi troba a faltar més presència dels destinataris als quals anava adreçada la cri-

da sobre aquest tema: el Batxillerat. No obstant això, la gran quantitat d'estudis aplegats i la participació d'estudiosos dels diferents territoris demostra l'interès que suscita l'ensenyament en el camp de la llengua i la literatura catalanes i la necessitat de reflexionar sobre què, com i per què s'ensenya aquesta matèria.

Glòria BORDONS
Universitat de Barcelona

MARTÍN ESCRIBÀ, Àlex / PIQUER VIDAL, Adolf / SÁNCHEZ MIRET, Fernando (ed.) (2015): *Actes del Setzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Salamanca, 2012. Volum II. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Universitat de Salamanca; Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 192), 352 p.

El 2012 es va celebrar a Salamanca el XVI Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, organitzat per l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes en col·laboració amb el Departament de Llengua Espanyola de la Universitat de Salamanca. El col·loqui es va desenvolupar en quatre línies temàtiques i les actes s'han publicat en tres volums. Aquesta és una recensió del segon volum, que integra la primera part de la secció 4 (Literatura catalana comparada medieval i renaixentista) i la secció 2 (Lingüística contrastiva català-castellà).

La secció de literatura s'obre amb la plenària de Júlia Butinyà dedicada a «Reflexions sobre el 'Curial' a propòsit d'una obra escrita en català a Salamanca al segle XIX». El text cerca un seguit de comitències entre el Curial i una peça dramàtica de la segona part del segle XIX —*La venjança del martre*— escrita pel jesuïta Francesc Xavier Butinyà, l'autoria del qual havia descobert l'autora a la seva tesi doctoral. Però el gruix del treball se centra en reflexions sobre el Curial, sobre el qual el 1988 va presentar una hipòtesi d'autoria en favor d'un mossèn Gras (Lluís Gras segons Rubió i Riquer), autor de la *Tragèdia de Lançalot*. Júlia Butinyà teixeix un entramat de relacions entre el Curial, les cròniques, la *Divina Comèdia* i els clàssics, posant de manifest una sèrie de similituds estilístiques, conceptuals i lingüístiques que poden ser compartides per la peça del pare Butinyà, uns quants segles posterior.

Després de la plenària tenim una comunicació de Rafael Alemany i Magdalena Llorca, professors de la Universitat d'Alacant, titulada «Utopia i cavalleria en el *Tirant* i en el *Quijote*». És un estudi comparatiu del component utòpic de les dues grans novel·les cavalleresques, un terreny verge segons els autors. L'autor del *Tirant* sembla voler presentar que la recuperació de l'Imperi d'Orient, caigut en mans dels turcs set anys abans de la redacció de l'obra, encara era possible amb l'acció d'una cavalleria reviscolada que suplís la inoperativitat de les monarquies. Després del xoc que representa en la Cristianitat la pèrdua de Constantinoble, el *Tirant* assoleix la utopia de corregir la història amb la creació literària. En un moment encara de vigència del gènere cavalleresc, el somni d'Occident es fa realitat per la ficció literària. En el *Quijot*, en canvi, quan el món cavalleresc ja és un pur anacronisme, la utopia del protagonista, la millora d'un món en estat calamitos i la lluita contra el mal i la injustícia, només és realitzable en un estat de bogeria transitoria. Cervantes parodia la utopia formada en la tradició cavalleresca perquè en el seu temps ja no era viable.

Àngel Lluís Ferrando ens il·lustra sobre els instruments musicals que surten en el *Tirant*. Aquesta novel·la està marcada per la versemblança en els fets històrics i tota la realitat de la baixa Edat Mitjana, i aquesta versemblança es manifesta també en l'aparició d'instruments musicals, que no són una simple ornamentació sinó elements estructurals de la narració interna. L'autor de l'article fa un exercici comparatiu dels instruments en les diverses traduccions de la novel·la, cosa que permet d'aclarir alguns aspectes que altrament romanen foscos. Segons l'estudiós, Martorell es mostra com un escriptor preocupat per la presència del lèxic musical, la seva interpretació i el context on apareix. Així, ens permet d'acostar-nos amb exactitud als usos i costums dels músics i de les formacions instrumentals de la seva època.